

Kool, väärtused, kultuur

Meelis Kond – Tallinna Haridusameti hariduskorralduse teenistuse direktor

Tehniline ja majanduslik areng toimuvad pöörase kiirusega ning oleme siirdunud või siirdumas postmodernistlikku, postindustriaalsesse ühiskonda. On see infoühiskond, teadmiste ühiskond või ehk midagi muud, eks vastuseid võib olla siin mitmesuguseid.

Et kaasaegne infotehnika, meedia, tele asetavad inimese ühe suurima ajaloolise ümberkorralduse ette, on kahtlemata tõsi. Usus kõigesse sellesse on tekkinud selle valdkonna propageerijatest uue ajastu prohvetid, kellesse usk on suur ja kes näitavad, et tulevik on kõrgtehnoloogia määrata ning sisuliselt nende kätes. Samas on hoiatajaid selle eest, et tehniline ülemvõim kaasaegses ühiskonnas võib viia bürokraatliku kontrollriigi tekkeni, demokraatia nõrgenemisele. Eks needki tunnused aeg-ajalt ennast avaldavad.

Ahenevad ootused ka tulevikule ning tahes tahtmata distantseerivad kaasaegse inimese oma kultuuripärandist. Kiired muutused sunnivad järele mõtlema kõige selle mõju ja tagajärgede üle inimesele, eriti kontekstis kui ajastu võtmesõnadeks on indiviidi läbilöögivõime, efektiivsus. *Eesmärk-vahend-efektiivsus* murrab sisse kaasaegse elu kõikidesse sfääridesse, ka isiklikku ellu. Kõik, sh ka haridus, redutseeritakse tihtipeale vaid „efektiivse arengu” instrumendiks. Haridust käsitletakse üha rohkem teenusena ja haritusest kõneldaks üha vähem. Kuivõrd sellistes oludes on kaitstud kultuur ja üks selle osa ja kandja - haridus ja kool?

Seda kõike võib vaadelda kui läbinisti positiivset ja nentida, et on toimunud vabanemine traditsioonide ja identiteedi kujundamise normide ja väärtuste valdkonnas. Samas aga nähtub sellest oht: sest kuhu viib täielik vabanemine ajaloost ja traditsioonist? Oleme nii heas kui halvas tegelikult traditsiooni osad, mis kujundavad meie teadvust ja on suure tähendusega tegelikkuse mõistmisel.

Haridus kaasajal on mänginud olude sunnil enamasti kaksikrolli: on püüdnud olla vähegi sammupidav produktiivse maailma efektiivsusnõudega, samas kanda humanismi ja kultuuri. See on küll natuke võibolla lihtsustatud lähenemine, kuid eeltoodu sisu on nii või teisiti küsimuses: millist hariduspoliitikat või –kontseptsiooni siis valida? Millises tasakaalus antud suhtes haridusel olla? Haridusdebatid maailmas liiguvad tihtipeale just

skaalal uusliberaalse turule orienteeritud käsitluse ja nn väärtuskonservatismi vahel. Nii oli, näiteks, peaminister Thatcheri ajal Inglismaal aktuaalne kooliharidus, mille väärtus seisnes selles, et ta pidi olema seotud teadmiste kasulikkusega. See tähendas, et kõike omandatud on võimalik rakendada tulevases ametis, haridus peab erineval moel lähenema tööelule ja kohanduma tööturuga. Leiti, et haridusel pole mõtet kui teadmisi ei saa rakendada ja nad peavad teenima vahetuid huve, neid peab saama vahetult testida ning rakendada probleemsituatsioonides. Peaminister Majori ajal liiguti aga hoopis hariduspoliitika poole, mis väärtustas Lääne kultuuripärandit, taotleti suurel hulgal klassikute esindatust õppekavades. Seetõttu nimetati oponentide poolt toleaeget õppekava „surnute õppekavaks” Siit kindlasti ka probleemid, küsimused meie haridusele, Eesti koolile: mil määral olla traditsioonide, kultuuri kandja, mil määral lähtuda hetkest ja mingisugustest poliitilistest tõekspidamistest. Kas liikuda sellel skaalal ettevaatlikult, teha järske suunamuutusi, olla konservatiivne või joosta kiiresti kaasa veel kiiremini muutuva eluga?

Üks on ka selge, millele on paljud Eestigi ettevõtjad viidanud, kes peaksid pragmaatilist lähenemist kahe käega toetama, ja näiteks, Jaapani hariduses paistab see minu arust hästi silma. Kool, ka kutsekool, ei peaks võidu jooksmas niivõrd kaasaegse tehnoloogiaga, selle viimase sõna kasutamise. Põhjus on lihtne: kui koolist töökohta jõutakse aastate pärast, tuleb õppimisega jälle uuesti alustada, sest arengud on ju kiired. Pigem tuleb keskenduda ja koolilt oodatakse inimest, kes on aus, kes suudab teha valikuid õige ja väärva vahel, tegutseb eetilisel, on õppimisvõimeline, omab tööharjumusi, oskab suhelda ning on valmis olema lojaalne kollektiivi liige.

Eks nendele probleemidele püüabki tänane konverents valgust heita ja diskuteerida selle üle milline on ikkagi kooli roll ühiskonnas ja kas kool kannab ja loob kultuuri. Võibolla selgub ka see kuhu oleme meie teel, mida tähtsaks peame, mis on meie väärtused või vähemalt paljud siinolijatest püüavad oma arvamust avaldada. Seda ka ajal, mil räägitakse kooli õppekavade muutmisevajadustest ning muuhulgas käivad vaidlused kas mõnda ainet rohkem õppida kui teist, mida jätta mida muuta, kust õppekava peaks praktilisem olema jne.

Kui kooli üheks ülesandeks on valmistada noori kokku puutuma tulevikuga, siis on selge, et tulevikki sõltub ja on seotud inimeste tegude ja valikutega. Siin arvan, et otsustavateks kujunevad väärtused, mida kannab endas perekond, kool, ühiskond. Väärtuste kasvatamisel on kindlasti oma roll ka koolil. Saateks 1998.aastal ilmunud usundididaktika käsiraamatule kasutasin

M.Lutheri seletust katekismuses esimese käsu kohta: „See, millest sa oma südame sõltuma paned, on sinu jumal” usuõpetuse rolli kohta. Kui seda mõtet, mis oli aktuaalne eile, on seda täna ja homme, laiendada hariduse, kooli kohta, siis kerkib küsimus millisena tahab näha ühiskond, ka perekond, kooli? Millist jumalat ta peab nende arvates teenima? Millest paneb ühiskond sõltuma kooli ja kasvava noore südame? Milline on ühiskonna tellimus koolile, kui kasutada bürokraatlikku väljendit?

Kui ühiskond, poliitikud, majanduseksperdid sisendavad, et meil läheb hästi ja kes seda hästiminekut ära ei kasuta, see süüdistagu iseend, siis usk edusse mida võiks nimetada ka omamoodi uueks „eduteoloogiaks”, paneb põhimõtteliselt paika ka soovid koolile, suuremal või vähemal määral tema rolligi ühiskonnas. Paljude lapsevanemate, õpilaste kaudu me seda tellimust ja rolli ka näeme ja teame. Kui teatakse, et kool peab „andma hea hariduse” või, et sellest või teisest koolist saab „head haridust”, siis alati mõtlen, et mida keegi silmas peab? Olen tabanud, et tihtipeale soov sellistel puhkudel koolile on puht praktiline, pragmaatiline. Oodatakse, et kool valmistaks lapse ette edukaks ja läbilöögivõimeliseks eluks, sest tulevikuootuste surve on suur.

Kas väärtuseks on/ jääb/saab kool, kus elab ka kultuur oma mitmekülgsuses? On ju kool paljude kultuuride kohtumispaik. Siin saavad kokku maailma- ja rahvuskultuur, pedagoogiline kultuur, õppimise ja õpetamise kultuur, juhtimise kultuur, suhtlemiskultuur jne. Kas kool on koht, kus kõike seda arendatakse ning edasi kantakse või vaatleme kooli pelgalt kohana, kes täidab efektiivselt kindlat tellimust, lähtuvalt talle püstitatud eesmärgile, jättes noore inimese kasvamise ja arenemise küsimuse teisejärguliseks, on oluline küsimus.

Tähtsaks rolliks koolile ühiskonnas jääb arvatavasti idee igakülgselt arenenud inimesest, kes on võimeline osalema ühiskondlikus elus vaba kodanikuna, olles kultuuri kandja ja looja. Aidata kaasa inimese kujunemisele, kes lähtudes oma identiteedist on valmis kohtuma teistsuguste kultuuridega, nägema ennast kogukonna aktiivse liikmena ja samas olema osa globaalsest.

Õppekava teadmistemäära rohkus ja aeg-ajalt uue lisamine üha laiematelt elualadelt, ei võimalda ja ei edenda eriti humanistliku eluhoiaku juurdumist. Otsustav on kas kool suudab innustada õpilasi kooli ajal ja peale õpinguid vaimsetele väljakutsetele ning jätkukoolitusele. Praegu ei peaks meie mure, mis kohati esile kipub kerkima, olema mitte see, et keegi saab liialt harituks,

st kas on liiga palju kõrgkoole, kõrgharidusega inimesi, või et liialt paljud valivad kutseõppeasutuse asemel gümnaasiumi, vaid pigem see, et paljud noored ei jõua sotsiaalsetel jm põhjustel põhihariduseni, on väljaspool kogukonda, kultuuri, ühiskonna toetuseta, ei saa eluprobleemidega hakkama. Siin on suur väljakutse nii ühiskonnale kui koolile.

Klassikud on öelnud: „Haridus pole mitte see, mida oleme õppinud, vaid see, mis jääb järele kui oleme õpitu unustanud”. Kindlasti on see järelejääv osas just see osa, mida võime nimetada kultuuriks, mille kandjaks on muuhulgas ka koolil. Kultuur kasvab koolis alati: vaatamata ühiskonna korrale, mida kinnitab kasvõi Eesti ajalugu, või sellele, milliseid võnkeid teeb hariduspoliitika ning või ka sellele kuhu areneb ühiskond.

Kõigele vaatamata arvan, et tänapäeva kool ei jäta kultuuri maha ja kultuur omakorda kooli maha ka vastuolude ja pregu veel meie jaoks saladusi kätkeval 21.sajandil.